

ראובן הוא כהן שבא לפדות את בנו של שמעון. לאחר הפדיון, כשבא ראובן ללכת – אומר לו שמעון: החזר את המעות, כי נגמר הטקס, ואם לא תחזיר – אקרא למשטרה. לאחר מו"מ ושכנועים מצד המשפחה – שחרר האבא את הכהן, והלך לו לדרכו. אלא שכעבור כמה דקות בא והחזיר לאב את מעותיו. השאלה היא האם בנו של שמעון פדוי?

- א. דינים יסודיים בעניין פדיון הבן..... א
- ב. מתנה על מנת להחזיר בכל התורה..... ג
- ג. דין פדיון הבן במתנה על מנת להחזיר..... ד
- ד. רמות שונות של כוונה וידיעה..... ז
- ה. סוגיית מצוות צריכות כוונה..... ח
- ו. סמ"ע: דעת בעלי בתים היפך דעת תורה..... י
- ז. חלות היתר עיסקא ללא הבנת הנשוא..... יא
- ח. נאמנות לחברו ונאמנות לשמים..... יג
- ט. כאשר אין כלל ידיעה מה הפעולה הנעשית..... יד
- י. מצוות שהעיקר בהם הוא התוצאה..... טו
- יא. פדיון הבן – מצווה או חוב..... יז
- יב. סיכום ומסקנות..... יח

הערה: הדברים נכתבו לצורך לימוד, ובשום אופן לא להלכה

א. דינים יסודיים בעניין פדיון הבן

שיעורנו עוסק במצוות פדיון הבן, שנאמר בו (שמות ג, ב) "קדש לי כל בכור בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא", ונאמר (שמות ג, י"ב) "וכל בכור אדם בבניך תפדה", ומדובר באב שבתחילה עשה את כל הראוי לעשייה, ונתן את הממון שהיה צריך ליתן, אלא

ד פ י - ע י ו ן

ב

שבסוף התהליך דורש את כספו בחזרה, והשאלה היא אם דרישה זו **מעכבת את הפדיון או לא**.

יש להקדים שהדיון במקרה בענייננו צריך להיעשות **בשתי רמות**, כדלקמן:

- **רמת תנאי הקניין**, שבו דנים במסגרת מצוות פדיון הבן, מה היתה כוונתו של האב **מבחינה ממונית**, האם רצה לתת כסף ב"מתנה על מנת להחזיר", או שאח"כ נמלך בו, או שנתן "מתנה לזמן" וכיוצ"ב. או:
- **רמת קיום המצווה בכלל**, שכן נראה שהבעיה כאן אינה רק שאלה של מהלך הממון, אלא של בעיה מהותית במצווה עצמה, שלכאורה מתגלה שאב זה **אינו מבין כלל** את כל תהליך פדיון הבן, **ואינו מודע לעובדה** שיש כאן סוג של קניין, ונדמה לו שיש כאן איזשהו "טקס דתי".

בהמשך השיעור נדון בס"ד בשתי הרמות.

להלן כמה פרטי הלכה, הנדרשים לשמש כרקע לדיון שבענייננו:

- **בשולחן ערוך** (חלק יורה דעה סימן ש"ה-א): מצוות עשה לפדות כל איש מישראל את בנו, שהוא בכור לאמו הישראלית, בחמישה סלעים...
- **ושם** (סימן ש"ה-ג): אלו החמישה סלעים נותנים לכהן בכסף או בשווה כסף מכל דבר שירצה, חוץ מקרקעות ועבדים ושטרות (ובש"ך: ושטרות – היינו שטר חוב שיש לו על אחרים שאם נתן אותן – אין בנו פדוי, כיוון שאין גופן ממון), ואם פדהו בהם – **אינו פדוי**.
- **ושם** (סימן ש"ה-ד): כתב לכהן שהוא **חייב לו** חמשה סלעים בשביל פדיון בנו, חייב ליתנם לו ובנו אינו פדוי (טור בשם הלכות גדולות, ובש"ך: משום גזירה שמא יאמרו פודין בשטרות).
- **וברמ"א** (בסימן ש"ה-ו) מתאר את מהלך **המשא ומתן בין האב לכהן**: ...יש אומרים דמייתי ליה לבכור קמי כהן ומודיע ליה שהוא בכור פטר רחם, והכהן שואל אותו: במאי בעית טפי בבנך בכורך או חמש סלעים דמחייבת לפדות בהן, והאב אומר: בבני בכורי והילך ה' סלעים בפדיונו, ובהדי שנותן לו המעות מברך הברכות הנזכרות (טור בשם הגאונים), וכן נוהגין במדינות אלו, אם האב אצל הבן. אבל אם אינו אצלו, פודה אותו בלאו הכי, אלא אומר לכהן שיש לו בכור לפדותו, והוא אומר: במאי בעית טפי וכו' (כן הוא בהגהת מרדכי ס"פ האשה וכ"כ הב"י בשם סמ"ק).

ד פ י - ע י ו ן

ואם האב היה רוצה להניח הבן לכהן, אינו יוצא, רק צריך לפדותו (פסוקי מהרא"י סי' קל"א).

ב. מתנה על מנת להחזיר בכל התורה

ותחילה יש לדון, כאמור, בחלק הקנייני, דהיינו בשאלות המשפטיות השייכות למעות שעברו מיד האב ליד הבהן, ואח"כ חזרו לידי האב – כיצד יש להתייחס אליהן במצוות פדיון הבן, ועיקר הנדון הוא בשאלות של "מתנה לזמן" ו"מתנה על מנת להחזיר".

הבה נתייחס לבעיה הבאה:

ראובן אומר לכלתו תחת החופה: הרי את מקודשת לי בטבעת זו, במתנה על מנת להחזיר. האם הקידושין חלים?

יש תקדים לשאלה זו מהלכות סוכה, שידועים מקרים שבכל יום, שאדם רוצה ליטול ארבעת המינים של חברו, ומדובר ביום הראשון של סוכות שצריך שהמינים יהיו "לכם" (כלומר: מבעלות שלכם ולא מושאל מאחרים), ולכן בעל ארבעת המינים נותן אותם לחברו במתנה על מנת להחזיר, וחברו נוטל אותם בשלב שהם נקראים "שלכם", ואח"כ מחזיר אותם לחברו, ומקיים בזה את התנאי "על מנת להחזיר", והכל חל כראוי (ועייין במשנה ברורה סימן תרמ"ט-טו, שוודאי טוב לפרט לכתחילה שנותן לו במתנה על מנת להחזיר, אבל בדיעבד – גם כשלא אמר לו נוסח זה – יצא, דמסתמא נתן לו באופן שמוטר לצאת בו).

ומצד שני – בהלכות חמץ (בסימן תמ"ח-ג) כותב השולחן ערוך בעניין מכירת חמץ לגוי, שמתנה על מנת להחזיר (לאחר הפסח) – לא מהני (ובמשנה ברורה סימן תמ"ח-כ"א כתב שהוא משום חומרא דחמץ, ובביאור הלכה כתב בשם מחנה אפרים שלכתחילה אסור לעשות כן משום שהתנאי הוא במילי דאורייתא, ותלוי בדעת הגוי אם יקיים התנאי, ואם לא – נמצא עובר על איסורי חמץ דאורייתא, ומה שחידשו הוא שגם בדיעבד זה אסור משום חומרא דחמץ).

הגמרא (במסכת קידושין דף ו:ו) מוליקה את הסוגיה בשלבים הבאים:

• **הגמרא מביאה** בשם רבא רשימה של מעשים שנעשו במתנה על מנת להחזיר: הילך מנה על מנת שתחזירהו לי: במכר – לא קנה, באשה – אינה מקודשת,

ד פ י - ע י ו ן

T

בפדיון הבן – אין בנו פדוי, **בתרומה** – יצא ידי נתינה, ואסור לעשות כן מפני שנראה ככהן המסייע בבית הגרנות.

• **מקשה הגמרא:** מאי קסבר רבא – אי קסבר "מתנה על מנת להחזיר שמה מתנה" – אפילו כולחו נמי, ואי קסבר "לא שמה מתנה" – אפילו תרומה נמי **לא!**

• **וקושיה שניה:** ועוד – הא רבא הוא דאמר "מתנה על מנת להחזיר שמה מתנה", דאמר רבא הילך אתרוג זה על מנת שתחזירהו לי, נטלו והחזירו – יצא, ואם לאו – לא יצא.

• **מסיקה הגמרא:** אלא אמר רב אשי: **בכולהו קני לבר מאשה**, לפי שאין אשה נקנית בחליפין.

ולמדנו מסוגיה זו כמה דברים חשובים:

• **ראשית**, שעקרונית – **מתנה על מנת להחזיר** – שמה מתנה.

• **ושנית**, קיבלנו תשובה לשאלתנו לגבי קידושין, שאינה מתקדשת במתנה על מנת להחזיר (וכן נפסק בשולחן ערוך אבן העזר סימן כ"ט-א: האומר לאשה: הרי את מקודשת לי בדינר זה על מנת שתחזירהו לי – אינה מקודשת, וכתב בחלקת מחוקק (סימן כ"ט-א) שנחלקו הפוסקים אם אינה מקודשת כלל, שחכמים עקרו קידושין אלו, או שאינה מקודשת רק מדרבנן. גזירה שיקדשו בחליפין, ובדיעבד צריכה גט).

• **ושלישית** – וזה העיקר לענייננו – לגבי פדיון הבן מסקנת הסוגיה היא שאב שנתן לכהן מתנה על מנת להחזיר – בנו פדוי (וכן נפסק – עקרונית – להלכה בשולחן יורה דעה סימן ש"ה-n, ובהמשך נלמד נקודה זו לעומק, שכן יש כאן כמה דיוקים ההופכים את הדין לכמה כיוונים, כדלקמן).

ג. דין פדיון הבן במתנה על מנת להחזיר

ונתמקד בענייננו (דין פדיון הבן במתנה על מנת להחזיר), ובשולחן ערוך מופיעה הלכה זו (בחלק יורה דעה סימן ש"ה-n) באריכות גדולה, כדלקמן:

• **בתחילה** (בתחילת סימן ש"ה-n): אם רצה הכהן להחזיר לו הפדיון – רשאי, אבל לא יתן הוא לכהן ע"מ שיחזיר לו.

• **ובהמשך** (שם): ואם עשה כן (נתן לכהן על מנת שיחזיר לו) ו(הכהן אכן) החזיר לו (ודעת הכהן היתה מתחילה שלא לקבלה על מנת להחזיר (כך משמע בבית יוסף)) – אין בנו פדוי עד שיגמור בלבו ליתן לו מתנה גמורה, ואם רצה הכהן אח"כ להחזיר יחזיר.

ה

ד פ י - ע י ו ן

- **ועוד** (שם) ולא יהא הכהן רגיל להחזיר לכל, שלא להפסיד לשאר הכהנים, שמתוך כך לא יתנו הכל פדיוני בכוריהם אלא לו. אבל לעניים רשאי להחזיר בכל פעם. וכל שכן שמזה הטעם לא יקבלם על מנת להחזיר.
- **והסיוס הוא** (שם) שמכל מקום **אם עבר וקיבלם, ופירש שנותן לו על מנת להחזיר, הבן פדוי, דמתנה על מנת להחזיר שמה מתנה.**
- **ועוד הדגשה חשובה** (שם): ודווקא **שאמר: על מנת להחזיר**, אבל אי אמר: **הא לך חמישה סלעים ותחזירם לי** – לא הוי מתנה ואין בנו פדוי (רשב"א ס' קצ"ח ותשנ"ט).

ואנו קצת נבוכים מלשון השולחן ערוך, שכן לכאורה יש כמה נקודות בלתי נהירות, כדלקמן:

- **בתחילה** משמע שמתנה על מנת להחזיר – **אין בנו פדוי**, ואילו **בסיוס** משמע שבאופן זה **בנו פדוי** (וחיזוק לצד זה, שבאמצע מובן שלא יעשה זאת לא בגלל שאין ההלכה כן, אלא כדי שלא להפסיד לשאר הכהנים, ומשמע שאינו מעכב את הפדיון).
- **לא מובן החילוק** בין "**על מנת להחזיר**" ובין "**ותחזירם לי**", שבשני הלשונות משמע שהכהן מקבל את הכסף לזמן קצוב ואח"כ צריך להחזירו לבעליו, א"כ מה בדיוק ההבדל?

והאחרונים נחלצים לעזרתנו, ומבארים את שתי השאלות, דבר דבור על אופניו, כדלקמן:

נקודה א': מה שנראה לכאורה כסתירה בדין "מתנה על מנת להחזיר" – מבארים ה"ט"ז (סימן ש"ה-ה"ז) **והש"ך** (סימן ש"ה-ה"י) שלפי כולם **מתנה על מנת להחזיר – בנו פדוי**, אלא שיש לכך תנאי **שיאמר זאת להדיא** ולא ישמור תנאי זה במחשבתו, וגם הכהן יקבל את דבריו ויסכים עם תנאי זה – באופן זה – בוודאי **שהפדיון חל כראוי** (ומוסיף ה"ט"ז **שכן המנהג בכל יום**, שהאב מניח דמי הפדיון בסך הרבה והוא חושב שיחזיר לו, והכהן נמי חושב כן ומחזיר לו אח"כ, לפעמים הכל, או שמחזיק לעצמו איזה סך קטן).

כל הבעיה בתחילת הסעיף הוא שהאב אמר את התנאי **במחשבתו**, ואילו הכהן חשב שהמתנה היא **גמורה** – בזה אין בנו פדוי, שכן **אין הדעות שוות בשעת הנתנה**, והתוצאה היא שאם הכהן **יעכב** את המעות **לעצמו**, והאב **יתרצה** – יש פדיון, ואם **יחזיר** לו את המעות – **אין כאן פדיון**. אבל אם דעת שניהם למתנה על מנת להחזיר –

ד פ י - ע י ו ן

1

אזי **דעותיהם שוות** לחזרה, וא"כ **בנו פדוי** אף אם **יחזיר** לו אח"כ (שכן הרי זה כאומר בפירוש "על מנת שתחזיר לי" שמועיל).

ולפי זה בענייננו – שכוונת האב היתה **שהמעות יוחזרו** (כפי שהתברר בסוף דבריו), וכוונת הכהן היתה **למתנה גמורה** – נמצא שאין דעותיהם שוות **והבן אינו פדוי** (ומה שהאב התרצה לאחר שיכנועי הקרובים, ונתן לכהן ללכת עם הכסף – אין בזה משם התרצות לקניין, אלא משום שכנוע שלא לקלקל את ההצגה, ולכן הסכים לשלוח את הכהן, אפילו שאוחז שהכהן הוא גנב...).

נקודה ב': לבאר את החילוק בין **"על מנת"** ובין **"ותחזירהו"** – מצאנו כמה אופני ביאור, כדלקמן:

- **שיטת ה"ט"ז** (סימן ש"ה-ז): הלשון "ותחזירהו" מורה על חזרה מדבריו הראשונים, שמתחילה אומר "הא לך חמישה סלעים" – משמע מתנה גמורה לעולם, ואח"כ אומר "ותחזירם לי" – נמצא שחוזר מדבריו הראשונים ומבטלם (וכך משמע גם במסכת גיטין בביאור המילים "הרי זה גיטך מהיום ולאחר מיתה" שרש"י מפרש שיש בזה חזרה מדבריו הראשונים), אבל כשאומר "על מנת שתחזיר" – אין כאן חזרה אלא פירוש הדברים (לפי הכלל שכשאומר "על מנת" כאומר "מעכשיו" דמי), נמצא שהמתנה "מעכשיו" אינה חלה אלא בתנאי זה (לעומת "ותחזירהו" שאינו מעכשיו, וממילא ביטל חלקו השני של המשפט את חלקו הראשון, שהרי אנו פוסקים "תפוס לשון אחרון").
- **שיטת החת"ם סופר** (בשו"ת חלק יורה דעה סימנים ר"צ-רצ"א): יש הבדל בין שתי הלשונות במהות הקניה, שאם אמר "על מנת" הכוונה שמכר את גוף החפץ כולו (כלומר: גוף ופירות) למשך הזמן שמוגדר בתנאי, אבל אם אמר "ותחזירהו" – משמע שנתן בהשאלה (כלומר: פירות ללא גוף). נפק"מ ליציאתו בלולב חבירו, שאם קיבל ב"ותחזירהו" – לא יצא, שכן אינם שלו, ואם קיבל ב"על מנת" – יצא, שכן קיבל אותם להיות שלו לפרק זמן זה.

ובענייננו (שהאב לא אמר כלום בשעת הנתינה ועתה רוצה את כספו בחזרה) – מאחר שהאב לא אמר כלום – כל דרך שנפרש את מעשהו לא יניב פדיון, שכן:

- **"ותחזירהו"**: אם נתרגם את שתיקתו כאילו אמר "ותחזירהו" – נמצא לפי ה"ט"ז שאמירה זו משמע שחוזר בו ואינו מסכים בכלל לתת כלום, ולפי החת"ם משמע באמירה זו שלא נתן כלל מתנה אלא רק השאיל את הכסף, והמסקנה היא שאין בזה משום פדיון הבן.

T

ד פ י - ע י ו ן

• **"על מנת":** וגם אם נתרגם את שתיקתו ל"על מנת" – נמצא שדבריו מתקבלים הן לפי ה"ט"ז (שמבאר שיש בזה פירוש דבריו) והן לפי החת"ס (שמבאר שיש בזה נתינה של גוף ופירות כבעלות גמורה), אלא שמאחר שלא התנה בפירוש, ודברים שבלב אינם דברים – אין לו נאמנות לומר שבשעת נתינה התכוון לנתינה בתנאי, ואפילו אילו היתה לו נאמנות – הרי **הכהן לא ידע מזה** והוא עצמו כיוון לזכיה גמורה, ואין דבריהם שווים ובכל מקרה הפדיון לא חל.

ד. רמות שונות של כוונה וידיעה

ועתה נדון בחלק השני – הכללי יותר והחמור יותר – העוסק בעניין קיום המצווה בכלל.

למתבונן – קל להבחין שהבעיה שבענייננו אינה רק **שאלה ממונית** (מה התכוון האב בנתינת הממון – האם התכוון לקניין גמור או למתנה על מנת להחזיר), אלא של **בעיה מהותית במצווה עצמה**, שלכאורה מתגלה שאב זה אינו מבין כלל את כל תהליך פדיון הבן, ואינו מודע לעובדה שיש כאן סוג של קניין, ונדמה לו שיש כאן איזשהו "טקס דתי".

והשאלה היא כללית ברמה של **כל עשיית המצוות** – עד כמה נדרשת ההבנה והכוונה בהן לעשותן כיאות, כלומר: עד איזה שלב נאמר שההבנה והתעמקות במצווה אינה מעכבת את קיומה, והחל מאיזה שלב נכריע שלא נעשה כאן מעשה מצווה כלל. המעשה שבענייננו הוא רק **דוגמה קיצונית** לחקירה זו (ובהמשך השיעור נראה בס"ד עוד כמה מצוות שיש בהם בעיה דומה).

ותחילה נכליל ונבאר שישנם כמה רמות של כוונה או ידיעה של האדם בעשיית המצוות (בכלל, ובמצוות פדיון הבן בפרט). בשלב ראשון נחלקם לכמה מדרגות עיקריות (ובשלב הבא נברר לאיזו דרגה שייך המקרה שבענייננו, ונראה שיש גם דרגות ביניים), כדלקמן:

- **בראש הרשימה** – העושה מצווה עם כוונה, דהיינו שבזמן עשיית המצווה הוא חושב עליה ויודע שעושה כרגע מצווה זו (דרגות נעלות יותר הן כאשר אדם מכונן את הכוונות האמיתיות והשמות הקדושים המייחדים מצווה זו, אלא שאין לנו עסק או הבנה בנסתרות).
- **למטה מזה** – העושה מצווה אמנם ללא כוונה מיוחדת בזמן העשייה, אבל יש לו ידיעה עקרונית שמעשהו נקרא בשם מצווה, דהיינו: בשלב עשיית המצווה – הוא

ד פ י - ע י ו ן

ח

עשה אותה בסתם, ולא חשב על המצווה או על הקב"ה. אולם אם תשאל אותו לאחר מעשה המצווה: מדוע עשית את הפעולה הזאת? יענה לך שעשה מצווה.

ובתחתית – כאשר האדם עושה את הפעולה הנכונה, אולם **אין הוא מודע כלל לידיעה שעושה מצווה**, וגם לאחר מעשה, כשיישאל מה עשה – לא יקשר את מעשהו למצווה – בוודאי דרגה זו כבר **אינה שייכת לעשיית המצוות**, גם אם נאמר ש"מצוות אינן צריכות כוונה" (ובהמשך השיעור יבואר ביטוי זה בס"ד) אבל בוודאי ש"ידיעה" מעכבת.

[להמחשת דרגות אלו שמענו דוגמה יפה: כידוע יש מצווה לנעול קודם נעל ימין ואחריה **נעל שמאל** (כנגד "ימין ד' עושה חיל", הגם שבקשירה הולכים הפוך, כנגד קשר של תפילין, ויעוין בגמרא במסכת שבת דף ס"א. ובשולחן ערוך אורח חיים סימן ב-ד). מבחינה סטטיסטית – כמחצית מתושבי העולם עושים מעשה זה, של נעילת ימין תחילה. האם נאמר שמצווה זו היא נחלת חצי מהעולם, לפי מי שאומר ש"מצוות אינן צריכות כוונה"?

ושמענו שיש מי שמבאר שהחילוק הוא בין דרגות ב' ו-ג' לעיל, דהיינו: שאמנם האדם לא כיוון לעשיית מצווה זו, אבל לפחות הוא ידע שיש מצווה כזאת, ואח"כ ייחס את מעשהו למצווה זו, ואכן במקרה זה הוא נכנס למדרגה ב', ומעשהו ייקרא בשם "מצווה", כי "מצוות אין צריכות כוונה". אבל כל שאר האנשים, שאם ישאלו אותם מדוע נעלתם ימין תחילה – יסבירו באופנים אחרים, לא כמעשה מצווה – הרי הם בדרגה ג', ובוודאי אין להם בזה מצווה].

ובענייננו – כל מהלך המצווה, כאשר האב עשה טכנית את מה שנדרש, ולא זו בלבד, אלא מסתבר שכיוון **בכל נפשו ורצונו** לשם מצוות פדיון הבן (כפי הבנתו את המצווה, ויבואר עוד כדלקמן) – הרי בוודאי שאין כאן **חיסרון של כוונה במצוות**, ואדרבה – עד כמה שנדרשת כוונה – הרי אב זה לכאורה **נמצא בדרגה הגבוהה ביותר** של כוונה לעשות את המצווה ברגע העשייה.

ה. סוגיית מצוות צריכות כוונה

הגמרא (במסכת ראש השנה דף כ"ח.) דנה בשאלה אם **מצוות צריכות כוונה**, ואלו דברי הגמרא: שלחו ליה לאבוה דשמואל: כפאו ואכל מצה (הכריחו אותו הפרסיים לאכול מצה שלא ברצונו, וברש"י: ואף על גב שלא נתכוון לצאת ידי חובת מצה בליל ראשון של פסח) – יצא... אמר רבא: זאת אומרת **התוקע לשיר** – יצא (כלומר מי ששמע קול תקיעה והתכוון בזה לחלק המוזיקלי של

ד פ י - ע י ו ן

התקיעה ולא למצות תקיעה – יצא ידי חובת שופר)? פשיטא היינו הך (ומה היתה ההוא אמינא שלא להשוות בין שתי המצוות מצה ושופר) – מהו דתימא התם "אכול מצה" אמר רחמנא והא אכל, (וברש"י: ונהנה באכילתו, הלכך לאו מתעסק הוא, שהרי אף לעניין חיוב חטאת אמרינן (כריתות יט, ב) המתעסק בחלבים ובעריות חייב, שכן נהנה), אבל הכא "זיכרון תרועה" כתיב, והאי מתעסק בעלמא הוא (ואינו זוכר את מה שצריך לזכור בזמן זה) קא משמע לן (וברש"י: שאף על גב שמתעסק הוא – יצא, שכן "מצוות אין צריכות כוונה"), אלמא קסבר רבא: **מצוות אין צריכות כוונה** וכו'.

ולהלכה – ידועות ההלכות הבאות:

- **בשולחן ערוך** (חלק אורח חיים, סימן תע"ה-ד) כתב לגבי **מצוות מצה**: אכל מצה בלא כוונה, כגון שאנסוהו אנסין או לסטים לאכול, יצא ידי חובתו כיון שהוא יודע שהלילה פסח ושהוא חייב באכילת מצה; אבל אם סבור שהוא חול, או שאין זו מצה, לא יצא.
- **ועוד בשולחן ערוך** (חלק אורח חיים, סימן תקפ"ט-ח) כתב לגבי **מצוות שופר**: המתעסק בתקיעת שופר להתלמד, לא יצא ידי חובתו; וכן השומע מן המתעסק, לא יצא; וכן התוקע לשורר ולא נתכוון לתקיעת מצוה, לא יצא.

יוצא שהגדרת "מצוות צריכות כוונה" (המעכבת להלכה) יש לה עמקות גדולה יותר ממה שהגדרנו לעיל, ונפרש את כוונתנו: כדי לקיים מצווה אדם נדרש למלא את התנאים הבאים:

- לדעת **שמעשהו מהווה מצווה** ולא סתם מעשה (כפי שהגדרנו לעיל, וכאן בא לסייע דין השולחן ערוך, שאדם מתכוון לשורר בשופר ולא לתקיעת מצווה – אינו יוצא ידי חובת תקיעת שופר).
- לדעת גם את **מסגרת המצווה** (וזו נקודת חידוש, שאם אכל מצה וחשב שהיום יום חול, או שאכל מצה ולא ידע שמאכל זה נקרא מצה – לא יצא).

ויש משמעות לתנאי השני, שאם יתברר שמצוות פדיון הבן מתבססת על **מעשה קניין**, המעביר את הממון מהאב לכהן, וחלק זה אינו ידוע לאב – א"כ לא יעזור שמקיים את תנאי א', ויודע שמתעסק במצווה עקרונית שנקראת "פדיון הבן", אבל כל עוד אינו יודע שיש כאן **מעשה קניין של העברת ממון לכהן** – ייתכן שנאמר **שלא קיים את המצווה**, בגלל תנאי זה.

ד פ י - ע י ו ן

י

ו. סמ"ע: דעת בעלי בתים היפך דעת תורה

במאמר מוסגר – להלן קטע המבאר את "מהלך מחשבתו" של אב זה, ושל הרבה יהודים אחרים, המקיימים מצוות לפי הבנתם, ועושים היפך דעת תורה (אפשר לדלג פיסקה זו ללא הפסד רצף השיעור).

הסמ"ע (בסימן ג-ג) כותב ש"דעת בעלי בתים הם הפך דעת תורה", וכך כתב בתשובת **מהר"י וייל** (סימן קמ"ז) **למהר"ש**: ואם תשמע לעצתי – **לא תשב אצל הקהל בשום דין**, דידעת שפסקי הבעלי בתים ופסקי הלומדים הם **שני הפכים** (ובהספד על ראש ישיבת קמניץ, הגרמ"א שטרן זצ"ל, אמרו בשמו, שכששואלים בעל הבית מה הדין שילד קטן שיחק בכדור ושבר חלונו של השכן – הוא יפסוק בוודאי שאביו חייב לשלם, ואם חתולו שבר החלון – בעל החתול בוודאי פטור, כי מה הוא יכול לעשות כנגד טבעו של חתול, ובאמת הוא הפוך, שבנו הוא קטן המזיק שהוא פטור ש"פגיעתן רעה" (כבמסכת בבא קמא דף פ"ז) ואילו החתול הוא שור המזיק, שבעל השור חייב לשלם משום "ולא ישמרנו"...).

ונטעים את דברי הסמ"ע: מעשים שבכל יום, שישנם יהודים, שיכולים להיות אנשים טובים ונחמדים, מחפשים לעשות חסד ומעוררים עם הבריות, אלא שיש להם דעות של "בעלי בתים" (ואמרו בלשון שנונה, שיש יהודי דתי ויש יהודי "דעתי", שהכל מתנהל לפי דעתו, גם דברים שאין לו בהם מושג – הוא מביע את דעתו, ופשוט לו שמי שאינו הולך בדעה זו – בוודאי שהוא טועה...), שהם ה"מנוסים" וה"יודעים" ו"אותם לא ירמו", שהרי הם – אנשי העולם הגדול – וכבר גיבשו את דעותיהם עפ"י "נסיונות העבר", והם כבר "יודעים בוודאות" שאצל שומרי המצוות יש מהלכים ותככים, והכל נעשה בהערמות, או תמורת תשלום מתאים, תמיד ניתן "לסדר את ההלכה" שיעשה מה שאנו רוצים, ויש להם דוגמאות למכביר: **מכירת חמץ** (שרק ממלאים איזשהו שטר, ואז כל בעיית החמץ שיש לנו בבית – הכל מסתדר...), **היתר עיסקא** (רוצים ללוות בריבית, אבל בתורה כתוב שאי אפשר – יבואו הרבנים ו"יציאו פטנט" שמעתה "מותר" כבר ללוות בריבית), **פרוזבול** (יש חשש שהלוואה שנתתי בסוף השמיטה עלולה להישמט, ובאו הרבנים ו"סידרו" שההלוואה לא תישמט), **מצוות התלויות בארץ** (כגון תרומות ומעשרות, חילול מטבעות וכו') ועוד רבים על דרך זה... (ויעוין עוד בקובץ אגרות חזון איש (חלק ג-ס"א) ובשבות יעקב (חלק א-קל"ח) ועוד רבים).

יא

ד פ י - ע י ו ן

ובאותו אופן – ברור לאותו אב שגם פדיון הבן הוא טקס ומשחק דתי, שבו עושים כל מיני פעולות, אבל בסוף מחזירים הכל לקדמותו, כמו החמץ ש"היה" אצל הגוי ב"כאילו".

ואמנם – אם האב לא התכוון למעשה קנייני אלא ל"טקס דתי" שנועד לצורכי תצוגה ודת – **ייתכן שבנו לא יהיה פדוי** (כפי שנלמד בהמשך השיעור בס"ד).

ז. חלות היתר עיסקא ללא הבנת הנושא

ועלינו לנתח את כל המקרים הללו (שבהם האדם עושה עפ"י הבנתו, והבנתו אינה הולכת עין בעין עם מצווה זו), ולמצוא מאפיינים משותפים לכולם ולברר מה ההלכה בהם, כדלקמן.

בנשמת חיים (לר' חיים ברלין בן הנצי"ב מוולוז'ין, יורה דעה סימן קי"ב) הביא את המקרה הבא :
ראובן לווה 1,000 שקל משמעון על מנת להחזיר עפ"י היתר עיסקא 1,100 שקל בזמן הפירעון. בזמן ההלוואה הקריא ראובן לשמעון את נוסח ההיתר עיסקא, בתוספת מילות ביאור להבהרת העניין. האם הלוואה זו כשירה?

מבאר הנשמת חיים את הבעיה, ומפצלה לכמה מחלקות :

- **יש להסתפק** במקרה שהלווה אינו יודע את הבנת ההיתר הנקרא "היתר עיסקא" שתיקן המהר"ם.
- יש מהלווים שאינם יודעים אפילו לקרוא את שטר העיסקא לדעת מה שכתוב בו.
- ואפילו אם המלווה קורא לפניו את הדברים – אין הם מבינים את פירוש דבריו, והוא אצלם כמו סוג של תחינה.
- ולפעמים בכלל לא קוראים כלום, אלא מאמינים למלווה וחותרים לפי תומם.

והשאלה היא אם עיסקה זו מותרת (בדיני ריבית) **או אסורה**.

ובשולחן ערוך הרב (סימן מ"ו) כתב שאם הלווה אינו יודע כלל את עניין ההיתר הכתוב בשטר – אין חתימתו על השטר מועלת כלום להתיר איסור ריבית.

ד פ י - ע י ו ן

יב

ולכאורה דבריו נחלקים מהשולחן ערוך, שנראה שכותב **ההפך הגמור**, ויש לכך כמה וכמה מקורות, כדלקמן:

- **ברמ"א** (חלק אבן העזר סימן ס"ו-יג, בשם תשובת הרשב"א סימן תרנ"ט) כתב לגבי **גט**: עם הארץ שבא לגרש, **ואמר אח"כ שלא הבין** מה שהיה כתוב בתנאים או בכתובתה – **אינו נאמן**, שוודאי העדים לא חתמו מה שלא העידו בפניו תחילה בעל פה.
- **במחבר** (חלק חושן משפט סימן ס"א-ג) לעניין **כתובה**: מי שטען על כתובת אשתו **שהיה עם הארץ ולא הבין** כשקרא החזן הכתובה והתנאים – **אין שומעים לו**.
- **ועוד במחבר** (חלק חושן משפט סימן מ"ה-ג) שכתב לגבי **שאר שטרות**: הודאה בחתם ידו, והשטר בגופן של עובדי כוכבים, והדבר ברור שאינו יודע לקרות, ויש עדים שחתם עד שלא קראו, **מ"מ מתחייב הוא בכל מה שכתוב בו**.
- **ועוד ברמ"א** (סוף סימן ס"ח-ב): שטר העשוי לפני עובדי כוכבים, והלווה בעצמו חתום עליו – **אף על פי שאינו יודע לקרות, חייב בכל מה שכתוב בו**, דהרי גמר בדעתו להתחייב ולכן חתם בעצמו, ובוודאי קראוהו לפניו והאמין לקורא ההוא (תשובת רשב"א סימן תתקפ"ה).
- **ובסמ"ע** (בסימן מ"ה-ה) הביא בשם **תשובת הרמב"ן**, שכל החותם עצמו על שטר שביד אחר – הרי הוא סומך על נאמנותו של חברו, **וגומר בדעתו להתחייב בכל הכתוב שם**, ואף אם לא קרא את השטר שחתם עליו השתעבד עצמו להתחייב בכל האמור בו.

ומוכח שכתובת שטר הוא דבר מחייב גם אם לא מבינים את הכתוב בו (למעט שיטת שו"ע הרב ששטר מחוסר הבנה אינו תקף).

יוצא, לכאורה, – ששטר העיסקה בין ראובן לשמעון **תופס גם אם שמעון לא הבינו**, ומשמעות הדבר שמצד האמת אין ביניהם **קשר של מלווה-לווה האסור** בריבית, אלא קשר של **שני שותפים**, שיש ביניהם **תשלום דמי התפשרות** (ואין כאן המקום להיכנס לביאור), ומכל מקום – **לכאורה אין ריבית וההלואה מותרת**.

ואם נשווה למקרה שבענייננו (פדיון בן ע"י אב שאינו מבין שיש כאן תהליך קנייני) – נראה, לכאורה, שמעשה הפדיון של האב **היה מעשה מועיל**, כיוון שנעשה בדיוק לפי כל הכללים הקנייניים הנדרשים בהלכה. ומה שרצונו לקבל את כספו בחזרה – **אין בזה כדי להפקיע את מה שנעשה קודם**.

ח. נאמנות לחברו ונאמנות לשמים

אלא שאולי יש לדחות את האמור לעיל (ומסתמא דברים אלו יהוו ביאר לדברי שולחן ערוך הרב, מדוע דבריו אינם סותרים לכל המקורות שהובאו מהמחבר והרמ"א), שכן **אפשר לחלק** בין כתובות, שטרות גט, ושטרות קניין מצד אחד, ובין שטר ריבית או פדיון הבן מצד שני, כדלקמן:

- כשעוסקים בהתחייבויות ממוניות (כגון ההתחייבות בכתובה, התחייבות בשטר ובחוזים וכיוצ"ב) – אנו יכולים לתלות הבנה בדעת המתחייב, ואפילו אם לא הבין באמת – עצם חתימתו מספיקה כדי שתהיה כאן הודאה ("אודיטא") על התחייבותו גם כאשר באמת אינו מבין על מה התחייב (ובמילים אחרות: אפילו שיש שקר בהתחייבותו, שהרי אינו יודע על מה חתם – עדיין מועילה התחייבותו השקרית לחייבו באמת). ואכן כל הדינים שהובאו בשולחן ערוך וברמ"א – עסקו בהתחייבויות ממוניות, ובכולם הדין הוא שהודאה (ע"י חתימה וכיוצ"ב) מספיקה, גם כאשר היא שקרית.
- אבל כאשר מדובר על איסור והיתר (כגון שטר שיש בו ריבית או פדיון הבן שבעניינו) – מה תועיל התחייבות שקרית, הרי כלפי שמיא גליא שלא התכוון לעשות את המעשה באופן המותר, וממילא אין משמעות להודאתו ולחתימתו, ומבחינתו הרי זו ריבית (ובפדיון הבן: הרי זה סתם "טקס דתי"), ואיננו יכולים לומר ש"דברי שבלב אינם דברים" והוא מתחייב על מה שחתם או על מה שעשה.

ובנקודה זו ממש – חוקר קצות החושן (סימן קצ"ד-ג, ד"ה אמנם אם החמץ) **שדן במקרה הבא:**

ראובן כתב שטר לגוי, ובו הסעיף הבא: המוכר מודה שמכר את החמץ לקונה באופן המועיל. ע"כ. המציאות היא שמעולם לא היתה מכירה כזאת בעבר, כגון שהגוי נמצא מחוץ לעיר, והרי זו הודאה בשקר. השאלה היא האם יש לסעיף זה תוקף מבחינה קניינית, והחמץ יעבור בכך אל הגוי?

הבעיה היא שמחפשים דרך לבצע קניין אודיטא שקרי (שכן מעולם לא היתה באמת מכירה כזאת בעבר), ואם כלפי דינים ממוניים יש קניין באופן זה, הרי כשמדובר על דיני "בל יראה" ו"בל ימצא" – דהיינו תוצאה של איסור והיתר, מתעוררת השאלה היא אם מועילה הודאה כזאת, כאשר כלפי שמיא גליא שמעולם החמץ לא עבר אליו בעבר.

ד פ י - ע י ו ן

יד

נחלקו בזה הב"ח והט"ז (בזירה דעה סימן קס"ח-יד), והראה הקצות החושן ששורש המחלוקת נמצא במחלוקת בעלי התוספות (התוספות במסכת בבא מציעא דף מ"ו. ד"ה וניקנינהו נחלקים על התוספות במסכת בבא קמא דף ק"ד: ד"ה אגב) בעניין זה (ויעוין בספרנו "אוצר העיון" למסכת בבא מציעא סימן י"א, "מכירת חמץ ללא ידיעת הצדדים", שעוסק ומרחיב בקניין אודיתא).

מסקנת הקצות החושן להתיר קניין אודיתא זה, הגם שיש בו הצהרה שקרית ותוצאתו היא איסור והיתר.

א"כ גם בענייננו (וגם בעניין היתר עיסקא) אולי נאמר שכל הקניינים חלים, הגם שנעשו ללא הבנת הקניין ע"י המתחייבים.

ט. כאשר אין כלל ידיעה מה הפעולה הנעשית

אלא שיש חילוק גדול בין מעשה שהידיעה קיימת (הגם שהמעשה חל באופן שקרי וכדלעיל) ובין המקרה שבענייננו (וגם מקרה ההיתר עיסקא דלעיל), שכן מי שאינו יודע כלל את העניין שלפניו (וגם בעיסקא דלעיל, שהלווה אינו מבין ואינו יודע מימינו ומשמאלו בעניין העיסקא) – היאך אפשר להתיר (ושאלה זו טובה אפילו לפי הב"ח לעיל, שהתיר אודיתא שקרית באיסורים)!

וכן – יש להתייחס למקרה הבא:

ראובן הוא בעל תשובה טרי, ופסח מתקרב, ואמרו לו שיש לומר נוסח "כל חמירא" בליל בדיקת חמץ, וכך עשה, מבלי שהבין מה משמעות נוסח זה. האם החמץ שברשותו התבטל?

הדין הוא (בשולחן ערוך חלק אורח חיים סימן תל"ד-ב) שאחר הבדיקה מיד בלילה יבטל את החמץ ויאמר: "כל חמירא דאיתיה ברשותי דלא חזיתיה ודלא ביערתיה לבטיל וליהוי כעפרא דארעא".

והוסיף הרמ"א: ויאמר הביטול בלשון שמבין (בשם מהר"י ברי"ן).

הבעיה היא דינו של המגן אברהם (בסימן תל"ד-ו), שהוסיף שאדם יוצא בלשון שאינו מבין דווקא כשיודע לפחות את עניין הביטול, שיודע שמפקיר חמצו. אבל אותם

ד פ י - ע י ו ן

שאינ מבינים כלל וסוברים שאומרים איזה תחינה – **פשיטא שלא יצאו**, שהרי ביטול הוא מדין הפקר, ויש צורך שיהיו פיו וליבו שווים.

וא"כ – חוזרת השאלה הכללית: ישנם מקרים רבים שיהודים (שאינם למדנים ואינם מבינים מה חל בכל מקרה) עושים מעשי מצווה שונים – כפי שלמדנו לעיל: הן בעניין **פדיון הבן** (כבמקרה שבעניינו), הן בעניין **היתר עיסקא** (כבמקרה שהובא לעיל), הן בעניין **ביטול חמץ** (כבשאלה לעיל), כתיבת **פרובול** (מסירת שטרותיו לבי"ד בסוף השמיטה כדי שלא יישמטו החובות שחייבים לו) וכל כיוצ"ב – ובכולם **עשו חיצונית את "מה שצריך"** ואין להם כלל ידיעה בעניין שאותו הם פועלים. ואם נלך בשיטת המגן אברהם – נילאץ **לפסול את כל המצוות שעשו**, ונמצא שעוברים איסורים חמורים של חמץ, ריבית, בן לא פדוי וכו' (ובחמץ בפסח – אם לא ביטלו את החמץ – יש אומרים שלא מועילה המכירה לגוי, שמועילה רק מדרבנן, כדעת התבואות שור (במסכת פסחים דף כ"א.)), וא"כ החמץ יהיה אסור בהנאה לאחר הפסח, והרי אנו קונים מעמי ארצות חמץ שנמכר...).

י. מצוות שהעיקר בהם הוא התוצאה

ונראה שיש עוד חילוק במערכות אלו (של מצוות שהעושה אותן אינו מכוון לתכלית ולאופן האמיתי של המצווה), ולשם כך הבה נדון במקרה הבא:

ראובן עוסק במשא ומתן עם חוטפים, לשחרר את ידידו שמעון שנמצא בידיהם, והם דורשים תמורתו סכום גבוה. ראובן כלל אינו חושב על שחרורו של שמעון, אלא על "השחרת הון" (שהוא נותן כסף "לבן" לחוטפים, ואח"כ יקבל כסף "שחור" מהמשפחה, לצורך הברחתו לחו"ל). **תוך כדי עיסוקו במשא ומתן זה – הזדמנה לידו מצוות השבת אבידה. האם צריך לעזוב את השחרור לטובת השבת האבידה?**

מהות השאלה: יש כלל שהעוסק במצווה פטור מן המצווה. ולכן:

- אם אכן ראובן עוסק במצוות פדיון שבויים – הרי בוודאי שאינו חייב לעסוק במצווה אחרת שהזדמנה לידו באותו זמן שעוסק במצווה. אבל:
- אם ראובן עוסק בטיפול בהתרבות ממונו, שזו פעולה שאין בה שום מצווה – הרי היא פעולת רשות שאינה דוחה מצווה.

ד פ י - ע י ו ן

טו

הבעיה היא שראובן עוסק באופן פזיז במצווה, אבל **כוונותיו אינן למצווה**, והשאלה היא אם מצב זה נקרא "עוסק במצווה".

ואם נהיה עקביים לפי המהלך שלמדנו עד כה – כאן **אין שום כוונה למצווה**, ולכן התוצאה אינה מצווה (בדיוק כמו שאב שלא התכוון לפדות – אין בנו פדוי, כדלעיל) וממילא אינו פטור ממצווה אחרת.

אלא שיש שיטות המחלקות בין סוגי מצוות, ויש מצבים שגם **אם לא כיוון למצווה – יצא, כדלקמן:**

הקובץ שיעורים (חלק ב סימן כ"ג-י) לומד באופן זה, ולהלן תוכן דבריו:

- ישנם **שני סוגי מצוות: א. שעשיית מעשה** המצווה ע"י האדם **היא גוף המצווה** (ודוגמאות לזה: שופר, לולב וכו'). **ב. מצוות** שעיקר המצווה היא **תוצאות המעשה** (כגון פדיון שבויים, פריעת בעל חוב, פריה ורביה וכו').
- **חילוק זה** הוא נפק"מ למקרה **שנעשה שלא בכוונה, אם יש חיוב לחזור**: התוקע לשיר – כיוון שעשה שלא בכוונה – פשוט שצריך לחזור ולתקוע, ואילו מצוות פריעת בעל חוב – אם פרע שלא בכוונה – בוודאי שאינו צריך לחזור ולפרוע...
- **וכן במצוות פריה ורביה** – אם לא כיוון לשם מצווה, אבל הוליד בנים, וכי נאמר שלא קיים את המצווה, ויצטרך לחזור ולהוליד? הרי יש לו בנים!
- **וכן במצוות ובערת הרע** – שמהות המצווה היא שיהיה הרע מבוער – פשוט שאפשר לקיימה גם ע"י גוי, אף דאינו בר שליחות (וכן כתב בשו"ת הרשב"א חלק א-שנ"ז).

וגם האמרי בינה (אורח חיים סימן י"ד ד"ה ודע ונראה) כותב בדרך זו, על מצוות **שתכליתן היא עשייתן כגון: ייבום** (שכל העניין הוא שיבמה יבוא עליה, ולא אכפת לי מה כוונתו באותו רגע) – שאם לא כיוון **אינו מעכב**, שכן סוף סוף המצווה נעשתה.

וכן בבית הלוי (חלק ג סימן נ"א-ב) כתב כן, שדווקא מצוות שכתוב עליהם "זיכרון" (כגון בשופר: "זיכרון תרועה", ואולי גם בתפילין: "ולזיכרון בין עיניך") – דווקא כאן נדרשות הכוונות וההרגשות והדעת, אבל בשאר המצוות – **גם המתעסק בעלמא – יצא.**

ד פ י - ע י ו ן

לאידך גיסא – יש גם שיטות המחייבות כוונה גם במצוות שבהם נדרשת רק תוצאה, ומתוכן יש להזכיר כדלקמן:

- **באהבת חסד** (חלק ב, פרק כ"ג-ב) כתב שבמצוות צדקה וחסד, אמנם מצוות צריכות כוונה, אבל אם ערב יחד עם הכוונה גם פניות צדדיות (כגון "על מנת שיחיה בני") – פניות אלו אינן פוגמות במצווה. ומשמע מדבריו שאם יש רק מחשבה צדדית ללא כוונה למצווה – אינו יוצא ידי חובה אע"פ שעושה את כל המעשה באופן הטכני הראוי.
- **ובשו"ת חת"ם סופר** (חלק יורה דעה סימן ר"צ-רצ"א) כתב שהמעשה מבחינה ממונית היה שלם, ואינו יכול לחזור בו מהנתינה, כי **"דברים שבלב אינם דברים"**, ואינו נאמן לומר שלא רצה לתת את הכסף לכהן אלא רק להציג וכו'. כל זה לגבי החלק הממוני, שמדיני הנהגת הספק אי אפשר להוציא מהכהן. אלא שכלפי קיום המצווה – כאן הספק הוא הפוך: האם היה כאן מעשה מצווה של פדיון הבן, ולזה נצרכת כוונת קניין, ומעשיו של אב זה מוכיחות שלכאורה מעולם לא היתה לו כוונת קניין. יוצא שאיננו מתחשבים רק בתוצאה אלא גם בכוונה (ויש לעיין בשיטת החת"ס, היאך תפס את החבל בשתי קצותיו, שמצד הממון – השאירו אצל הכהן, ומצד המצווה – לא יצא, הרי אין סהדי שרצון של כל אב לתת את הכסף לכהן הוא אך ורק בתנאי שבנו יהיה פדוי, ואם הכרענו שאין בנו פדוי – לכאורה פשוט שצריך להחזיר את הכסף, וצריך עיון).

א"כ בענייננו (מצוות פדיון הבן) – אפילו אם נדון את מצוות פדיון הבן כמצווה שבה זקוקים רק ל"תוצאה נדרשת" בלבד – למדנו שיש בעניין זה מחלוקת הפוסקים אם יצא ידי חובה גם ללא מחשבה (אלא במבחן התוצאה בלבד).

יא. פדיון הבן – מצווה או חוב

ואולי – כדי לדחות בענייננו את הצורך בכוונה (שצורך קיומה שנוי במחלות) – ננסה להגדיר את מצוות פדיון הבן כפריעת חוב בעלמא, ולא דווקא במצווה שתוצאתה הוא חוב.

ונבאר את דברינו, ע"י הרחבת ההגדרה מהי מצוות פדיון הבן:

- **פריעת חוב לכהן**: לפי הגדרה זו מצוות פדיון הבן באה כדי לפרוע את חוב האב לכהן, ובמקרה זה לא אכפת לי כוונותיו של האב, שהרי המציאות מוכיחה שהכהן קיבל את כספו, וא"כ האב שילם לכהן את חובו, ובזה התקיימה המצווה.

ד פ י - ע י ו ן

יח

• **מצווה לפדות שתוצאתה הוא חוב לכהן:** לפי הגדרה זו – הכל מתחיל במצווה, ואופן הקיום של המצווה הוא ע"י תשלום ממון.

הבעיה היא שיש שתי נפק"מ לחקירה זו, שמסקנותיהן הפוכות זו לזו, כדלקמן:

- **נפק"מ לעניין מתנה על מנת להחזיר:**
- אם פדיון הבן הוא סוג של **חוב לכהן** – אין חוב נפרע במתנה על מנת להחזיר. ולכן אם נדון את בעיית האב (שדרש את הכסף בחזרה) כיוון שחשב לפדות את בנו במתנה על מנת להחזיר – **אין בנו פדוי**.
- ואם פדיון הבן הוא **מצווה** שתוצאתה חוב – אפשר לפדות במתנה על מנת להחזיר **ובנו פדוי** (אם גם הכהן חשב על מתנה על מנת להחזיר, כדלעיל).
- **נפק"מ לעניין צורך בכוונה:**
- אם פדיון הבן הוא **חוב לכהן** – אין צורך בכוונה לפירעון חוב, ולכן **בנו פדוי**.
- ואם פדיון הבן הוא **מצווה** שתוצאתה חוב – נדרשת כוונה למצווה זו, והאב הרי לא כיוון – **א"כ אין בנו פדוי**.

ובשבט הלוי (חלק ו-קס"ט) עסק בחקירה זו, והביא דעות לכאן ולכאן (יעוין שם, וקצרה היריעה מלהאריך בזה), ומסקנתו **שהמשא ומתן בין האב לכהן** ("מה בעית טפ"י" וכו', כמתואר ברמ"א בסימן ש"ה-י) – מראה שיש כאן **כוונה למצווה** ולא רק מעשה פריעת חוב בעלמא.

ובשורה תחתונה – נראה שיש **כמה סיבות שהבן אינו פדוי** (הן מבחינת קניין שלא התקיים כראוי והן מבחינת חוסר כוונה מצד האב לקיים את המצווה).

יב. סיכום ומסקנות

- אב שדורש מהכהן לאחר פדיון הבן, שיחזיר לו את הכסף שנתן לו – האם הבן נחשב פדוי? – ונאמרו בזה הנושאים הבאים:
- **מצוות פדיון הבן** מתבססת על נתינת האב חמישה סלעים או שוויין לכהן, על מנת לפדות את בנו.
- **מתנה על מנת להחזיר** – בכל התורה מתקיימת המצווה בכך, פרט לקידושי אשה שבה לא מועיל לקדש במתנה על מנת להחזיר.

ד פ י - ע י ו ן

- בפדיון הבן – הדבר אפשרי, ובלבד שיסכימו לכך הכהן והאב. אבל אם האב חשב כך בליבו, ולא אמר בקול, ואילו הכהן חשב על מתנה לצמיתות – אין קניין, שכן אין דעותיהם שוות.
- יש הבדל בין מתנה על מנת להחזיר ובין לשון ותחזירהו (ללא תנאי), שהראשון הוא נתינת הגוף ופירותיו והשני הוא לשון חזרה בו (ר"ט) או לשון שכירות ללא הקניית הגוף (חת"ס). נפק"מ שאם אמר בלשון השניה – אינו יוצא בלולב.
- ובענייננו – בכל אופן שהוא לא יצא בפדיון, אם אמר "ותחזירהו" – לא יא או בגלל שחוזר בו (ר"ט) או בגלל שנתן רק פירות (חת"ס), ואם אמר "על מנת" – לא אמר להדיא ואין דעותיהם שוות (וגם אין לו נאמנות לומר שהתכוון בעל מנת להחזיר).
- מצוות צריכות כוונה – מחלוקת בגמרא ובפוסקים, ובוודאי שמצוות צריכות ידיעה שעושה מעשה מצווה ומה הוא עושה כאן (מסגרת המצווה). ובוודאי שצריך בפדיון הבן לדעת שעשה כאן מעשה קניין ולא סתם "טקס דתי".
- במאמר המוסגר – למדנו קצת על דעת בעלי בתי היפך דעת תורה.
- בהיתר עיסקא – אמנם לא יודע ולא מבין על מה הוא חתם, אבל לרוב הפוסקים חתימה מחייבת גם ללא הבנה, שכן בחתימה זו הודה שהבין את העניין.
- אמנם בריבית ובפדיון הבן יש תוספת, שההודאה שהבין אולי אינה תופסת ביחס למצוות איסור והיתר, כיוון שהודאה בשקר כלפי שמיא אינה מועילה, ובקצות החושן כתב להתיר.
- ובביטול חמץ כותב המגן אברהם שהידיעה (שמבטל חמץ) מעכבת, ולפי זה קשים כל המקרים שאנשים אינם מבינים מה שעושים (היתא עיסקא, מצוות התלויות בארץ, פרזבול, ביטול חמץ וכיוצ"ב).
- ויש מצוות שהעיקר בהם הוא התוצאה, ובהם דנים הפוסקים אם הידיעה או הכוונה אינה מעכבת.
- ויש לדון אם מצוות פדיון הבן היא מצווה או חוב, שאם היא חוב – ייתכן שכוונה אינה מעכבת.
- ובשורה תחתונה – נראה שיש כמה סיבות שהבן אינו פדוי (הן מבחינת קניין שלא התקיים כראוי והן מבחינת חוסר כוונה מצד האב לקיים את המצווה).